

מעולפת ספירים

במשנתו של הבעש"ט הקו

ונאמרו בזה שלוש דעות:

דעות הראשונים בהבנת טעמי המצוות

נחלקו רבותינו הראשונים לגבי הוראות ומצוות וטורתן וקדושה, האם עלינו להבין את התועלות והרווחים הנובעים מקיומם, או שאין עלינו לראות בהם אלא את קביעות וגזירות המקום ללא שום התעסקות בטובת ההנאה ואף בתועלת הרוחנית הנרכשת באמצעות אופן הקיום.¹

א. הרמב"ם², הרמב"ן³ והיחזקוני⁴ סוברים, כי עלינו לאתר סיבות ותועלות לכל מצווה ומצווה, אלא שלא תמיד אנו מסוגלים לדעת אותם מחמת קוצר שכלנו ומיעוט ערכנו⁵, וכמו שדרשו בתלמוד ירושלמי⁶ על הפסוק "כי לא דבר רק

¹ הרמב"ם מביא **במורה נבוכים** (חלק ג פרק כו) דעה שסברה כי אין למצוות בכלל טעמים, אולם הוא מפרק את דבריהם.

זהו לשונו שם: כמו שחלקו אנשי העיון מבעלי התורה אם מעשיו יתעלה נמשכים אחר חכמה או אחר הרצון לבד לא לבקשת תכלית כלל, כן חלקו זאת המחלוקת בעצמה **במה שנתן לנו מן המצוות, שיש מי שלא יבקש לזה סבה כלל**, ויאמר שהתורות כלם נמשכות אחר הרצון לבד, על כ"ו, וי"ש בהמשך שמפרק את דעתם.

² הוא לך לשונו (מורה נבוכים ח"ג פכ"ו): ויש מי שיאמר שכל מצוה ואזהרה מהן נמשכת אחר החכמה והמכוון בה תכלית אחת, ושהמצוות **כלם יש להם סבה, ומפני התועלת צוה בהם, והיות כללם עלה אלא שאנחנו נסכל עלת קצתנו ולא נדע אופני החכמה בהן**, הוא דעתנו כלנו המיון והסגולות וכתובי התורה מבוארים בזה, חוקים ומשפטים צדיקים, משפטי ה' אמת צדקי יחדו, ואלו שנקראים חקים כשעטנו ובשר בחלב ושעיר המשתלח, ואשר כתבו עליהם החכמים ז"ל ואמרו דברים שחקקתי לך כבר אין לך רשות להרהר בהם והשטן מקטרט בהן ואומות העולם משיבין עליהם, לא יאמינו המון החכמים שהם עניינים שאין להם סבה כלל ולא בוקש להם תכלית, כי זה יביא לפעולת ההבל כמו שזכרנו, אבל יאמינו המון החכמים שיש להם עלה, ר"ל תכלית מועילה על כל פנים, אלא שנעלמה ממנו, אם לקצור דעתנו או לחסרון חכמתנו. כל המצוות אם כן יש להם סבה, ר"ל כי למצוה הוא או לאזהרה יש תכלית מועילה, מהם מה שהתבאר לנו צד התועלת בהן, כאזהרה מן הריחיה ומן הגניבה, ומהן מה שלא התבארה תועלתם כמו שהתבאר בנזכרים, כאסור הערלה וכלאי הכרם, והם אשר תועלתם מבוארת אצל ההמון יקראו משפטים, ואלו שאין תועלתם מבוארת אצל ההמון יקראו חקים, ויאמרו תמיד כי לא דבר רק הוא מכנס, ואם רק הוא מכנס, רוצה לומר שאין נתינת אלו המצוות דבר רק שאין תכלית מועילה לו, ואם יראה בדבר מהמצוות שענינו כן החסרון הוא מהשגתם.

וכן כתב הרמב"ם בהלכות תמורה (פרק ד) ז"ל: אף על פי שכל חוקי התורה גזירות הם כמו שביארנו בסוף מעילה, ראוי להתבונן בהן **וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם**, הרי אמרו חכמים הראשונים שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה.

³ וזה לשונו (דברים פרק כב): וזה הענין שגזר הרב (הרמב"ם) במצות שיש להם טעם, מבואר הוא מאד **כי בכל אחד טעם ותועלת ותקון לאדם**, מלבד שכתב מאת המצוה בהן יתברך. וכבר ארז"ל (סנהדרין כא ב) מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו', ודרשו (פסחים קט א) ולמכסה עתיק, זה המגלה דברים שכסה עתיק יומין ומאי ניהו טעמי תורה. **וכבר דרשו בפרה אדומה** (במבד"ר ט ג ד), **שאמר שלמה על הכל עמדתי, ופרשה של פרה אדומה חקתיה ושאלתי ופשפשת, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני** (קהלת ז כב), ואמר ר' יוסי בר' חנינא אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אני מגלה טעם פרה אדומה אבל לאחריים חקה, דכתיב (זכריה יד ו) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון, יקפאון כתיב, דברים המכוסים מכס בעולם הזה עתידין להיות צפויים לעולם הבא, כהד"ן סמ"א דצ"פ, דכתיב (ישעיה מב טו) והולכתי עורים בדרך לא ידעו, וכתב (שם) אלה הדברים עשיתם ולא עובתים, שכבר עשיתם לך עקבאי. הנה בארו שאין מניעות טעמי תורה ממנו אלא עורון בשכלנו, ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם לחכמי ישראל, וכאלה רבות בדבריהם, ובתורה ובמקרא דברים רבים מודיעין כן, והרב הזכיר מהן.

⁴ מצוה תקמה"ה.

⁵ ראה בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן צח) שכתב: ואף המצוות שיראה מפשוטי הטעמים שנתנה בהם התורה שהטעמים ההם הם תכלית הכונה בהם אינה תכלית, אלא הטעם ההוא אמת אך הוא נקודה מתועלתיה ומכונותיה. והדברים הנעלמים הרמזיים בתוכה לאשר חננן השם יתברך אין להם תכלה. והוא שאמר דוד (תהלים קי"ט) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאוד.

⁶ פאה פ"א ה"א.

הוא מכמס⁷ - 'ואם הוא ריק, מכמס הוא'⁸.

אולם יש לציין, כי לפי הרמב"ם כל הנאמר עתה נכון רק לגבי עצם וכללות המצווה, אך לגבי פרטי הלכותיה ודקדוקיה יתכן ולא יהיו נימוקים הגיוניים⁹. כמו כן בעיקר דעתו של הרמב"ם נאמרו כמה שיטות¹⁰.

ב. מאידך, תוספות¹¹, הרשב"א¹², והטור¹³ - סוברים, כי אין עלינו לחפש אחר טעמי המצוות, אלא עלינו לקיימם כגזירות וחוקים ללא שום טעם¹⁴.

ג. רבי סעדיה גאון¹⁵, רבי יהודה הלוי, ורבי אברהם אבן עזרא¹⁶, נוקטים בשיטת ביניים שמקורה כבר בדברי הגרמא¹⁷.

הם מחלקים את מצוות התורה לשתי קטגוריות, חלקן 'שמעיות', וחלקן 'שכליות'.

המצוות ה'שמעיות' הן מצוות שאינן מובנות מאליהן, אלא הם חקוקים בלא טעם וסיבה, ויש לקיים אותן רק כיוון שהבורא יתברך ציווה עליהן, כמו הימנעות מאכילת בעלי חיים מסוימים, שטטנו, פרה אדומה, בשר וחלב, שעיר המשתלח, ומצוות שקשורות לטומאה וטהרה.

לעומת זאת, המצוות ה'שכליות' הן אלו שחשיבותן ונחיצותן מובנות ונקלטות באמצעות השכל האנושי¹⁸, על ידי היקש לוגי¹⁹. הדוגמאות הרווחות לכך הם האיסורים על גניבה או רצח.

¹⁷ כדאיטא ביומא (סו ע"ב): תנו רבנן: את משפטי תעשו, דברים שאלמלא (לא) נכתבו דין הוא שיכתבו, ואלו הן: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושיפוח דמים, וגזל, וברכת השם. ואת חקתי תשמרו, דברים שהשטן ואומות העולם משיבים עליהן, ואלו הן: אכילת חיזר, ולבישת שעטנו, וחליצת יבמה, וטהרת מצורע, ושעיר המשתלח. ושמו תאמר מעשה תוהו הם, תלמוד לומר אני ה', אני ה' חקקתי, ואין לך רשות להרהר בהן.

ויפרש רש"י ע"פ: **משפטי - משמע דברים המיושרים, והדין נתון לעשות. חוק - משמע שאינו אלא גזירת מלך.**

¹⁸ ע"י מש"כ המלבי"ם בספרו (אורח חיים) ויקרא י"ח ס"ו קל"ב קל"ג קל"ד ק"מ, כ"ה ס"ו ל"ח כ"ו כ"ז (ב) וז"ל, שם 'חק' - 'חקים', יבא על הנמוסים הכוללים הקבועים במדינה בדברים שאין להם טעם וכלתי נודעים מעצמם מצד ידיעת הטבע או השכל רק המחוקק יודע טעמם או קבעם מרצונו וכן חוקי ה' הם חלק התורה הנקרא חוקים וכוללים המצוות שבין אדם למקום שאין להם טעם נגלה, ומתנגדים לפעמים ליצר הלב שמשיב עליהם אחר שלא נודע טעמם, רק הם מקובלים באמונה כי הם חלקת מחוקק ספון סודות עליונים לשלמות הנפש, והמשפטים הם **דברים והנהגות קבועות שהשכל והמוסר מייחייבים בכל מדינה ומדינה וטעם גלוי לכל**, וכן משפטי התורה הם לרוב הדתות והנמוסים שבין אדם לאדם שהם משומרים לרוב על אדני השכל והמוסר ונודעים בטעמם גם כן, ויען שהאדם אין בכתו לדעת הצדק האמתי, ויסודות המשפט בנויים לפעמים על קו תהו ואבני בהו כפי נטיית דעת המחוקקים ובחירתם צוה ה' את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו' שהם המצוות והדינים שבתורה אשר יצאו מהמחוקק העליון והכמתו הבב"ת כפי חוקי התבונה העליונה.

ואחר שהאדם הוא מורכב מנפש וגויה מעליונים ותחתונים. הנה מצד הנפש הרוחנית צריך הוא לחקם לכן סודם נעלם כי באו לתקן נפשו הנעלמת ומצד גופו באשר שהוא מדיני צריך הוא למשפטים בין איש לרעהו, לזה תיחס השמירה בלב שהוא העיון והמחשבה אל החוקים שהם מתחברים עם נפשו ושכלו בעיון חכמה ודעת, והעשייה תיחס להמשפטים שבאו לתקן עניני גופו ועיקרם העשיה בפועל, אולם מצד שהאדם מורכב משינים וכל אחד עוזר להשלמת חברו, צריך לעשות החוקים גם באברי גופו בפועל ובה עיון הגוף תיקון הנפש, וכן צריך לשמור המשפטים בכח שכלו וענינו הנפשי ובה עיון הנפש בתיקון חיי הגוף ואשרו כמו שיעור הגוף להנפש בהכנתה אל חיים הנחציים.

¹⁹ ראה מש"כ המלבי"ם ב'ביאור אור' (אות דל"ת - יד) ז"ל: דעת, מדע, שכל, תבונה; הם מאדום המשיכל לחזור בכל דבר הנעלה מכח הבינה בידיעה פתאומית, וגם לשפוט על דבר שאין לחוש מבוא לו, כמו ידיעות

⁷ דברים לב מז.

⁸ וכן כתב בספה"ק **אמרי אמת** (ימים ראשונים של פסח): חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים. במצוות התורה יש שהן עדות של השי"ת כגון שבת ותפילין ויש שהן משפטים שהשכל מחייב כדאיטא ברש"י על הפסוק ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם שכלהן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם, ויש שהם חוקים בלי טעם כדאיטא גבי פרה שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל וכו' ומה טעם יש בה, ובאמת **גם לחוקים יש טעם כדאיטא לך אני מגלה טעם פרה אלא שהטעם נעלם.**

⁹ מורה נבוכים חלק ג פרק כ"ו.

¹⁰ **הריטב"א** (ספר הובנון פרשת ויקרא) ו**תלמיד הרשב"א ר' אבן שועיב** (פרשת ויקרא) כתבו בעניין טעם מצות הקרבנות, שהרמב"ם כתב את דבריו רק על מנת לסכר פי המדברים והמון העם, ושידעו מה לענות לאפיקורסים, וכע"ז כתב המהר"ל (בסוף דרך חיים ותחילת הבאר הרביעי שבבאר הגולה). ומאידך גיסא, הבט וראה דברי בעל **הלשם** (ספר הפללים כלל י"ג) שכתב על דברי הרמב"ם: **ובפרט רבנו איש אלקים קדוש הרמב"ם ז"ל במורה הנה מצאנו בו הרבה דברים אשר עולים לגבהי מרומים גם בתורת הקבלה, הגם שהיה נעלם בימיו כנודע, אלא שרוח ה' דיבר בו ומלתו על לשונו...** אכן באמת מלבד מה שניכר לכל מבין שמעטף במתק שפתיו כוונותיו העמוקים יותר מכפי הלבוש שהלביש דבריו, אבל גם דבריו בפשטות ג"כ אין בהם המדרות. **שכל דברי התורה והמצוות יש להם לבוש גם בעולם הזה בלבם היותר שפל ונומון, ומי לנו גדול מהרדב"ז ז"ל שהיה גאון עצום ומקובל נורא ארוך בורו, ובספר מצוות דוד שחיבר על טעמי המצוות מביא בכל מצווה טעמו של הרמב"ם ז"ל כשטטנו ועל פי רוב מפרש זה הטעם עצמו בפנימיות על דרך האמת כי כל מבין בין באמת שהפגש והסוד אחד הם ומתאחדים יחד.**

¹¹ ב"ק מג ב ד"ה נימא, "דמה צריך טעם על מצות המקום".

¹² שו"ת הרשב"א ח"ד סי' רנ"ג.

¹³ יו"ד הלכות גילוח סי' קפ"א.

¹⁴ ע"פ מה דאיטא בסנהדרין (כ"א ע"ב): ואמר רבי יצחק, מפני מה לא נתגלו טעמי תורה, שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן וכשכל בהן גדול העולם.

¹⁵ אמונות ודעות מאמר ג פרק ז'.

¹⁶ דברים פרק ד, **'כי עיקר כל המצוות יבינם המשיכל וידע למה נתנו.'** מאידך הוא כותב לגבי איסור בניית אבני גזית (שמות כ"ב): 'ואין לנו לחפש על טעמי המצוות' (למרות שמיד הוא סותב טעם לכך).

עדות, חוקים, משפטים

רבי יהודה הלוי, בספר הכוזרי²⁰, מזכיר סוג מצוות נוסף. המדובר אודות מצוות שמכילות ציונים שאינם מתחייבים על ידי השכל, אך לאחר שנכתבו סיבתם מובנת. כמו למשל, שבת, פסח ותפילין. ואם כן לפנינו שלוש סוגים כלשונו: מצוות 'מנהגיות', 'שכליות', ו'אלוקיות'.

שלושת סוגי המצוות המדוברים, המהווים את עיקרה של התורה - הנקראת כך בשל היותה הוראה והדרכה

לאדם כמובא בוזהר הקדו²¹ - נקראים בלשון התורה: עדות, חוקים, ומשפטים²².

במהלך הקיום של כל אחד משלושה מיני מצוות אלו, קיים אתגר מטוים. ה'חוקים' קשים לביצוע מחמת אי ידיעת הטעם שבהם, ה'משפטים' אכן קלים - יחסית - לביצוע, כי הם מובנים, אלא שדווקא משום כך קשה לעשותם כוונה הראויה - לשם שמים, ואילו ה'עדות' אינם ממוצעים בין ה'חוקים' למשפטים, יש להם קצת מקושי זה וקצת מזה²³.

וכתב עוד בספר **יד מרים** (פירוש להגדה של פסח, אות ד'): והנה מצונו **שהתורה נחלקה לרי מנהגיות שהם עדות חוקים ומשפטים**, שעדות הם מה שבאים להזכיר לאדם שרשי התורה ועיקריה, כגון שבת שהוא עדות שהוא יתברך ברא עולמו ומנהיגו, ומשפטים הם הנהגים ליישוב המדינה כגון גזל וגניבה ואונאה וכדומה, וחוקים הם מצוות הסגוליים לשלימות הנפש ותיקונה, וכפי ערך מדרגת הנפש שאין מהותה מושגת לשום אדם, כמו כן דרכי תיקונה אינן מושגים, רק שהבורא יתברך היודע ההרכבה ואופן תיקונה הוא יודע מעלת המצוה הזאת, והיאך עשוי לתיקון הנפש, ולהגדיל מעלתה.

וראה עוד מש"כ **מרת החות'ם ז"ל** (תורת משה, במדבר פי"ט פסוק יד) ז"ל: והנה זה על ג' ענינים **עדות חוקים ומשפטים** הפוגם עדות שהם מצות שהם עדות על דבר מה כגון פסח על יציאת מצרים ושבט על בריאת עולם והם נקראים תורת אמר פוגם בבשרו בחלק שמזויע האם ונעשה גל של עצמות ונקרא עצם אדם לכן עדות בעין וכן עצם בעין הפוגם בחוקים שאין להם טעם נגלה אצלנו היא תורת ה' פוגם בגשמתו חלק אלוה ממעל נקרא חלל שנעשה חלל ממילוי הנשמה ככתוב בספר ראשית חמה ולכן חוקים בחי' וכן חלל הפוגם במשפטים מצות שכלית היא מוסר אביך שא"ל לקיים העולם וזאתיהם הם גזל ועריות משפט מדינית רהי הוא כאלו מת ועבר ובטל ובחייו קרוי מית במ"ם משפטים במ"ם אך צדיק אינו מת בעצם רק לעיניו מה שגניחים אותו אל קבר ומשם עולה לעולם שכולו טוב ולמה יטימא וכתבו מ"מ כיון שאינו יכול לעשות עוד מע"ט מתלבשים בו הקליפות ואין הארריך בידוע וזהו פי' או בקבר נמי מטמא ומקשה בקבר אשר איש אלקים למה יטימא ומשני היסופר בקבר חסדך, נעל"ק.

ובכללות, מתחלקת התורה לששה קובצים הנקראים: תורה, מצות, עדות, פקודים, חוקים, ומשפטים.

וכן כתב **המלבי"ם** בפירושו על התלים (ק"א ו) ז"ל: **תורה, מצות, עדות, פקודים, חוקים, משפטים**. תורה היא כולל תורת ה' שבאו בה למודים באמונות ודעות ולמודיות וכלל הנהגת האדם. מצות, הם מצות התורה בכלל. חוקים, הם מצות שאין בהם טעם. משפטים, הם בין אדם לחבירו ויש להם טעם. עדות, הם הספורים הבאים להעיד על גדולת ה' והנהגתו. פקודים, הם מצות שמופקד בהם לזכר ענינים פרטים.

²³ כמבואר בספרי' **קדושת יום טוב** (ספר בחקותי) בזה"ל: והנה **עדות היא ממוצע בין חוקים ומשפטים**, שהחוקים הם קלים ביותר לעשותם באמת רק לשם ה', ואי יצויר במחשבתו בשום אופן עשויהו לשם שכלי, שאינם מובנים, והמשפטים הם הקשים ביותר לעשותן באמת רק לשמא דקבו"ה שלא יהיה כוונתו כלל מצד התחייבות השכל, כי כלו היא מטעם השכל והניגום המדיני, שאף אוה"ה הכופרים בתורת ה' עושים משפטים ודינים בזה, ואי יעדות שאינם חכח בלי טעם שהם שכליים קצת כמבואר, וא"כ אינו קל לעשותו כל כך כמו (המשפטים) [החוקים] והיא

האלהיות וכדומה למודים שאחרי הטבע, **כח זה נקרא "שכל" בטבע האדם, אחריו הודנו מחוקי המשפט והחיקט**, אם אך שכל ישר לו, יעשה משפטים והיקשים, ויבין מוחשים הרבה וישפט על הנושא לחיבי או לשלול ממנו איוז נשוא, ליחס לנושא כלל הנשוא או חלק ממנו; וכן בנושא, ליחס אליו הנשוא בהכרח בחלט או באפשר. **הדרך לעשות משפטים והיקשים הנוטע בשכל האדם נקרא תבונה, כמבואר באורך בספרי חמה ובקור השכל**, המוחשים (המושגים על ידי החושים והבחינה), שאפשר בהם ידיעה ברורה, כמו חכמת הטבע והנדסה הם הם הנקראים בשם דעת, ויבדל דעת ממדע, שמורה על כלל הדעת שהתקפה על ידי יודעים שונים, ממדעים וחלקי החכמה השונים, ותהי לטטה כללית ולמוד ערוך בכל, למשל למוד הטבע בכללה כמו שהוא ערוך בכל ושומר לטטה מיוחדת, מוסכמת מחכמים, וזאת היא הנקראת מדע לעומת הדעת שיצוין רק מושג פרטי, ע"כ.

²⁰ מאמר ג', ז'.

²¹ ח"ג דף נג ע"ב, וכן כתב **הרד"ק בספר השורשים** (שורש ירה), וכן אמרו ז"ל במדרש (מובא באוצר המדרשים עמוד 263): **"למה נקרא שמה תורה מפני שירדה הוראה לעולם"**.

²² כמו שכתב **הרמ"ע מפאנו** בכתביו (מאמר שבין לוחות) ז"ל: מצותי שם כולל הוא לכל המצות **והם נחלקות לעדות חוקים ומשפטים** כדאיתא בפרשת ואתחנן בשאלת בן חכם.

וראה מש"כ **רבו בחיי** (במדבר פי"ט פסוק ב): ולפי שנתפרסם בשבילנו ושעשה עמנו להפליא לכך נתחייבו לקבל מצוותיו אלה שהם שלושה חלקים, **עדות חוקים ומשפטים, הזכיר עדות על המצוות המקובלות, והזכיר משפטים על המצוות המושכלות, והזכיר חוקים על המצוות שאין טעמן נגלה בתורה**.

עוד כתב (דברים פי"ו פסוק יז): ואפשר לומר שהזכיר העוב שלושת חלקי המצוות **המושכלות המקובלות והחוקים**. מצוות ה' הם המשפטים שהם מצוות מושכלות, ועדותיו המצוות המקובלות שהם עדות על האלהות ועל היחוד העולם, וחוקיו אלו החוקים שאין טעמן נגלה.

וראה מש"כ **המב"ט** בספרו **'בית אלקים'** (שער היסודות פמ"ד) ז"ל: מצות ה' ברה מאירת עינים, כל עשה ולא תעשה שכללם תרי"ג נקראים מצות, אלא שיש מהם שעם היותם מצות נקראים ג"כ **חוקים** לאיזה סוד וטעם שאינו ברור לכל, והוזהרו להאמין אע"פ שלא יהיו קרובים כל כך ברה מאירת עינים, כל עשה ולא תעשה שכללם תרי"ג נקראים מצות, אלא שיש מהם שהם מצות נקראים ג"כ **משפטים**, כי אותם המצות יש בהן ענין משפט ובמשפט יפול הפרש בין הסברות, והוזהרו על המשפט המקובל בתורתנו הקדושה כי הוא הישר והטוב, כדכתיב (שם) כי מי גוי גדול וגו' אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת וגו', ויש מצות שנקראים ג"כ **עדות**, ובעדות יפול גם כן איזה ספק בלבתי מאמינים, ולכן הוזהרו עליו בלשון עדות שהוא אמת, וכמ"ש עדות ה' נאמנה וכי.

חכמה, בינה, דעת

ואיתא בכתבי הארזי²⁴, כי שלושה אלו - עדות, חוקים, ומשפטים - מקבילים לשלושת המוחין שבאדם: חכמה, בינה, דעת. כשה' חוקים' מסמלים את הביטול שמקורו בספירת ה'חכמה'²⁵, ה'משפטים' את ה'בינה', ואילו ה'עדות' מייצגת את ספירת ה'דעת'.

ה'חכמה' הינה הכוח לחוש את המהות, לראות את ה'תוך', את הדבר כשלעצמו, ה'בינה' היא ראיית הביניים,

הסקת מסקנות מהנהגותיהם ותכונותיהם של הדברים, להבין דבר מתוך דבר, לעמוד על היחסים שבין הדברים ולהגדיר מהות אחת ביחס למהות אחרת, כשזוהי עיקר פעילותה של המחשבה האנושית²⁶, ו'דעת' היא השילוב והרמוניה המאוזנת שבין שני הכוחות הקודמים, ומתן הביטוי שלהם באמצעות רגשות הלב²⁷.

וכך מובא בספר 'תורת העולה' להרמ"א²⁸, כי תפיסתו של השכל האנושי מתחלקת לשלושה: 'הבנתו המדויקת',

הקודש (שער ספירת העומר), ומשמע מדבריו שהבין את כוונת שלמה כאומר ש"ע"י מה שהיא רחוקה ממנו הוא הצליל לבוא למידת הביטול שבחכמה, בשונה מההבנה הפשוטה, שרצה להחכים ולא עלתה בידו.

²⁶ הבינה האנושית יכולה רק לזהות את ההבדלים והיחס שבין הדברים אך לא יכולה לקלוט את המהות, כמובא בספר חיי אדם כלל א בשם הפילוסוף הרגמיני עמנואל קאנט (תפיסה-הקסיד).

וכן בביאור פתחי הפרדס על קל"ח פתחי חכמה להרמ"ח" כתב "שאיין התמונה אלא דמיונית מיתחלת את הרואה אך לא עצמות בנראה. זה כמו אין רואים אלא התופעה רק ניכר ונודע לאדם, אבל לא הדבר כשהוא לעצמו".

לפי קאנט את 'הדבר כשלעצמו' לא ניתן להשיג אלא רק את התופעות - האופן שבו 'הדבר כשלעצמו' מתגלה בתודעה האנושית. כך גם אצל הרמ"ח האורות שהנשמה חווה בהם אינם עצמות הדברים - הספירות בעצמן, אלא רק האופן הציוירי שבהם הם נקלטים בכח המדמה.

²⁷ וראה מה שפירש רש"י (חגיגה יב): 'חכמה' - יודע מה שלמד. 'תבונה' - שהוא מבין דבר חדש מפלוסוף חכמתו. 'דעת' - ישוב.

²⁸ וכך כתב שם (ח"א פס"ו) בה"ל: והנה החכמה העיונית חלקה הפילוסוף לשלושה מעלות זו למעלה מזו, הראשונית הנח אחר בו ידע הדבר הנקנה במופת לקוח מהקדמות שאין עליון מופת כמו המוחשות או המושכלות הראשונות, השני כח למעלה מזה שבו יוכל לדעת ולברר אמתת הקדמות אלו אשר לקח להתחלות ראשונות אם הם צודקות ואמתות ושני אלו הכחות יאמרו בחלק אחד מן העיון כאלו תאמר בחכמה מיוחדת כמו הרפואה והתכונה וזולתם. אמנם יש כח למעלה מזו והוא אשר ישיג וידע על השלימות כלל הנמצאות כסבותיהן והתחלותיה בהחלט לא בעיון חלקי. והמשעי גם כן יחלק לשלושה חלקים הנהגת אדם עצמו והנהגת ביתו והנהגת מדינתו והמעלה הוא הנהגת המדינה והוא בדמות חלק א' מהעיוני שהוא לוקח הנחות הנימוסיות ודן דין אמת לפי הנימוס. אמנם יש כח אחר מעולה ממנו והוא השכל וידיעת סודות הנחות הנימוס וטעמן על נכון עד שישיכל לישב הנימוס לפי מקומו ושעתו והוא הדין דין אמת לאמתו כפי צורך השעה והוא כדמות השני מן העיון אבל עדיין שני חלקים אלו הם חלקים ויש מעלה שלישית והוא כח התבונה הכולל שיוכל להשיג דת ונימוס בכל מדינה או המדינות והוא ידיעת הכוללים החלקיים לשום נימוס בכל הדברים.

מוצמו, ומי האיש הרוצה לעבוד את ה' באמת אך במשפטים שבין אדם לחבירו ודרכי השכל, צריך קודם לעבוד את ה' בהעדות אשר הם ממוצע, והדר יכל למעלה עד קיום המשפטים, שאם יתחיל כפעם אחת בקיום המשפטים לא יתקיים בידו.

וז"ש דוד המלך ע"ה חשבתי דרכי, היינו דרכי האדם והשכל שירצה גם בהם לעבוד את ה' באמת, אז מקודם ואשיבה רגלי אל "עדותך" דייקא היינו להעדות, ואח"כ ישוב אל המשפטים ודיני השכל, ופירושי דקמפט, מה דנתיב אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו, כי תיבת מצות כולל כל ה' בחינות עדות וחוקים ומשפטים שכולם נקראים מצות, וי"ל גם כן תיבת מצות הכוונה על חד מיניה, ויש מקום לומר שכוונתו על כולם, וא"כ לכאורה היה מקום לומר כאן אם בחקתי תלכו דהיינו שאם תלכו בהחקים אז תיכף ומצותי תשמרו דהיינו כל המצות בכללן, ומהחקים ואילך יוכל תיכף לעלות לאיזה מצות שירצה בין לעדות בין למשפטים, ועל זה מפרש המדר"ר חשבתי דרכי, צריך להיות קודם ואשיבה רגלי אל עדותך, ותיכף אחר קיום החקים לא יוכל לילך רק למצות העדות, ואין ר"ל על מצות המשפטים, שהם באים רק אחר העדות, והבן.

²⁴ וזה לשונו (פוע"ח שער חן המצות פרק ז): חכם מהו אומר מה העדות, פי' - מה הם המוחין אלו, בסוד דעת חכמה בינה, הרמוזים באלו ג' מדות, עדות דעת, חוקים חכמה, חוק ל'ישראל הוא. משפטים, בינה, מלך המשפט, עכ"ל (ויעו במחברת הקודש שער ספירת העומר, וכן בסידור האר"י סדר ההגדה).

וכתב בספרה"ק מאור ושמש (פר מצותי): וזהו שאלת החכם מה העדות והחוקים והמשפטים וגו', וידוע מכתבי האר"י ז"ל שעדות חוקים ומשפטים מרמזין לחכמה בינה ודעת, וכו'.

וכן מובא בספרה"ק אהבת שלום (לחג תפחה): והנה החכם שואל מה העדות והחוקים והמשפטים, שהם סוד המוחין, חכמה בינה דעת.

עוד כתב בספרה"ק ישמח ישראל (פר שמעיו): ואנחנו אומרים כי גם החכם כולל עצמו בהכלל, כי החכמים יודעים שפגמו וחסרו, ולזה שואל מה העדות וכו' אשר צוה ה' אלקינו אתכם, כמאמרם ז"ל (סוטה ל"ד) אותי ואתכם, איך נוכל להלך בגדולות ובפלאות מאתנו, ע"ד במופלא ממש אל תדרוש (חגיגה י"ג), וכמ"ש בשה"ק עדות חוקים ומשפטים היא בחינת חכמה ובינה ודעת, ולסדר מערכת הסדר במצות האלה העומדים ברובו של עולם, ולמלא מילי קדם מלכא עילאה ביצ"מ וכו'.

²⁵ וכמו שאמר שלמה על חוקת פרה הדאומה "אמרת אהכמה היא חרוק ממני" (קהלת ז, ב), ועי' יומא י"ד ע"א), כך מובא מהארז"ל בספר מחברת

'כוח השופט', ו'התבונה'. ועל דרך זה מביא המלבי"ם²⁹, כי ציוריו של השכל מתחלקים אף הם ל-'מושגים', 'משפטים', ו'היקשים'.

משנת החסידות

במשנת החסידות אנו מוצאים, כי מלבד מה ששכמות המצוות מתחלקת לשלושה מינים אלה - עדות, חוקים, ומשפטים, הרי שגם ביחס לאיכותה של כל אחת מהמצוות, ישנם שלוש גישות איך וכיצד לקיימה. כשה'חוקים'

וה'משפטים' עומדים זה לצד זה, ומעליהם ניצבת ה'עדות'.

ה'משפטים' מבטאים את גישת האדם לקיום מצוות הש"ת מתוך הבנה ומשמעות, השכלה ודעת. ה'חוקים' לעומת זאת, מתארים את הגישה מתוך ביטול מוחלט לרצונו של הבורא יתברך, ללא שימוש בשכל להבנת ההיגיון שבמצווה. האחרונה, העליונה מרמותיה, היא ה'עדות' - המשלבת בין השניים - המסמלת, את גישת האדם למצוות גם מתוך ביטול והכנעה, וגם מתוך השגת השכל, ללא שום סתירה בין השניים.³⁰

שבאדם (ראה בגיליון לפרשת אחרי) אשר החללתם באה הישר מן ספירת הכתר שהוא תת המודע של האדם, ללא שום שימוש בשכל הלוגי וההגיוני. כאשר אנו מקבלים עדות של שני עדים, ההגדרה היא שאנו - בית הדין - מוציאים לפועל ידיעה מסוג תקיף מאוד, ידיעה של עדים. כלומר, דין הוא. ש'ידיעה' כזו ברמה המתבססת על שני אנשים, שתצא לפועל באמצעות בית הדין.

ולפי **האבני נזר** (ה'רע סי קא) כאשר ב"ד פוסקים ע"פ עדים, אין המשמעות שהם פועלים ע"פ ה'ידיעה' אלא ע"פ ה'ראייה', כי כאשר ב"ד שומעים את העדים נחשב כאילו הם עצמם ראו.

רעיון זה בעצם משלב בין הרמב"ם הטוען כי נאמנות העדים היא הנהגה מתוך גזירת הכתוב, ואינה מבררת את המציאות (וסודי המורה סי' ה"ב, ועי' שריף חתם סופר אה"ר ח"ב פ"ק ס"א, ד"ה וא"ע), לבין האחרונים הטוענים כי זו סברה, שאין לומר ששני העדים משקרים (נתיב"ח פ"ק ס"א) אלא וודאי שכך היא המציאות האמתית (קובץ הערות ס"ג). וכן חקר ג"כ **בשערי יוסף** (ו' א) אם עדים הוא ביהור או שמא נתינת כוח לב"ד לכחך את הנידון.

ובספר **חוק המלך** (ביבמות ט"ד ד"ה ולכן) כתב כי יתכן שכונת הרמב"ם היא ג"כ דהגיה"כ מגלה שאפשר לסמוך על סדרת הברור.

ועי' משי"ב בספרה"ק **פרי הארץ** (פרשת וישלח) בזה הלשון: ובאמת כי עסק מצות כזה היא הנותנת חיים לעושיה וזו יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (מש"ב ב') להבין ולהשכיל שכל טוב לכל עושיהם והוה עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, פתי דייקא, מי שמחזיק את עצמו לפתי בעיניו ודורש ומבקש צעות לנפשו שהם המצות שישכילו אותו משכילים כוהר הרקיע ויודע דעת עליון. והוה עדות ה' נאמנה שהם אותיות דעות ה' **כי המצות הם הדעות שמחבר מחברת הקודש משא"כ מי שהוא חכם בעיניו אין המצות מחכימות אותו, שאינם מחכימות רק מי שהוא פתי בעיניו ומבקש הכמה אבל מי שהוא חכם וצדיק בעיניו ואינו חסר מכלום א"כ אינו מבקש בעסק התורה והמצות להאירו מסכלותו כי לאורו ילך, וא"כ מה תאיר לו ומה העצה היעוצה ע"י המצה אם אינו שואל בעצה מה יתן ומה יוסיף לו המצה שאין נותנין עצה אלא למי ששואל כהוגן.**

ראה מה שכתב בספרה"ק **משמאל** (בחקותי, שנת תרע"ו) וז"ל: ונראה דהנה כתיב (תהלים י"ט) עדות ה' נאמנה מחכימת פתי; ויש לפרש דמה שאקרא התורה עדות אף שאין עדות מפי כתבם, אלא שהתורה גשנית את העדים לפי יחוד ה'; והנה עדות כתיב (ויקרא ט') או ראה או ידע, ואם לא ראה וידע בעצמו אלא שהוא סומך על אחרים שהגידו לו אף שהדבר אמת מ"מ הוא נקרא עד שקר, וכמ"ל בעדים זוממין (דברים י"ט) והנה עד שקר העד אף שהמעשה הוא אמת אלא שמיימין את העדים ואומרים עמנו הייתם במקום אחר וא"כ שתראו את המעשה קרינן בהו והנה עד שקר העד. ובהכרח לומר שישיראל המעידין על יחוד ה' הוא

²⁹ כמ"ש 'המלבי"ם בספרו **יסודי חמת ההגיון** (פרק ז') ז"ל: **צירוי השכל שלשה מינים: מושגים, משפטים, היקשים.** הצירוי הכולל תחתיו ציורים רבים נקרא מושג. על ידי קשר מושגים רבים או מושג עם מוחש יולד המשפט, ועל ידי קשר משפטים רבים יולד ההיקש. **ביאור.** המושג (בעניין) עומד נגד המוחש, שניהם ציורים פורטיים, רק שהמוחש הוא אך ציור נושא אחר, והמושג כולל תחתיו ציורים רבים; במושג אילן הכולל תחתיו כל האילנות למיניהם. המשפט יודיע יחס מושגים רבים זה לזה, דרך משל: במשפט 'ראובן הוא חכם' נדע שהמושג ראובן מושג החכמה יכולים להתברר במרענו, ובמשפט 'ראובן איננו חכם' נדע ששני המושגים האלה לא התחברו זה אל זה. ובוזה יבדל המשפט מן המושג והמוחש שהם ציורים פורטיים, כי במשפט התקבצו כמה ציורים אשר ישפוט עליהם השכל אם יוכלו להתקשר במדע - ההיקש יקבץ משפטים רבים, ובוזה יבדל מן המשפט, במה שבו התקשרו כמה משפטים באופן שיצא האחד מרעהו, דרך משל: הלוקח שוחד מעות משפט, השופט הזה לקח שוחד, אם כן השופט הזה עות משפט.

ביאור הדברים (ע"פ פירושנו של הרב אריה ליב נאראדא): השכל כהבנתו המורחבת יתחלק לשלושה חלקים. א. אל השכל כהבנתו המדויקת (ענניא בענאמטון), ב. אל כח השופט. ג. אל התבונה; השכל, הוא הכח לצייר הפרטים על ידי מושג כולל. **כח השופט, היא היכלת להכניס הפרטי תחת הכללי, התבונה, היא היכלת להוציא את הפרטי מתוך הכללי.**

ביאור השכל, הוא הכח לצייר הפרטים בתוך הכלל, כמו שכלול את הציורים, ראובן שמעון וכו' בני האדם בתוך הציור מדבר. כח השופט, מכניס הפרטי תחת הכללי, ראובן הוא חכם, מכניס את הציור הפרטי ראובן תחת הציור הכללי חכם. התבונה, מוציאה את הפרטי מתוך הכללי, מברת את הפרטי בתוך הכללי, כי כן היא פעולת התבונה בהיקשיה. החכמים מאושרים, ראובן הוא חכם, אם כן ראובן מאושר; המשפט הפרטי ראובן מאושר יצא מתוך המשפט הכללי החכמים מאושרים. וכח וכל זאת אל תחשוב: כי השכל לא יתעסק רק בהוצאת המושגים, וכח השופט בהוצאת המשפטים, והתבונה בבנין ההיקשים; עוד תשוב תראה להלן שלהוצאת מושגים ברויים צריך לחלות גם כח השופט גם התבונה. החלוקה הזאת תהיה לנו לעינים לחלק את ההגיון היסודי לשלושה חלקים: **החלק הראשון יזכר על המושגים, השני על המשפטים, השלישי על ההיקשים.**

³⁰ ה'עדות' של שני עדים המעידים בבית הדין, אמורה להיעשות מתוך ידיעת אמיתות הסיפור, ומאידך ידוע כי שני העדים אין דבריהם מתקבלים - לפי רוב השיטות - מחמת נאמנותם אלא מפני שיש להם כוח לתבוע את הדין, אשר על כן מרמזים העדים על שתי הכליות יעוצות

וכך מובא רבות בספרי החסידות³¹, כי גם - ובעיקר - את המשפטים המובנים באמצעות השכל על האדם להשתדל לקיים מתוך תמימות ועבדות, ללא השגות והבנות עמוקות.

זוהי תשובתנו בליל פסח לבן החכם השואל: "מה העדות

והחקים והמשפטים"³² - "שעבדים היינו וגו", ויצונו ה' לשמור את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים ולחיותנו כיום הזה, וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות כל החקים האלה כאשר ציונו"³³, וכוונתנו בזה לומר לו כי אף את העדות והמשפטים המובנים אין לנו לעשותם אלא כ'חוקים' מפני שכך ציונו"³⁴.

כאילו ראו בעיניהם ממש ולא מחמת מסורת שבידם ולא מחמת השערה ואומדן דעת שכל אנושי, שכל אלה עדיין אינם נקראים עדות נאמנה, אלא ראי' ממש, והוא מחמת התורה שכשנכנסו דברי תורה לתוך לבו של אדם הרי היא מאירת עינים ונפקחו עיני שכלו לראות מה שאין בו ספק ואומדן כלל אלא דבר ברור. וזהו שאמר דעות ה' נאמנה, שהתורה מעמדת עדים נאמנים להעיד מה שרואים בעיניהם, והטעם מפני שמחכימת פתי ובגדה החכמה שהיא כאילו רואה הדבר בעיניו ממש כאמרו ז"ל (סנהדרין ד ע"ב) אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך וכו'.

וראה מש"כ בספה"ק שפת אמת (פרשת פקודי, שנת תרל"ה) וז"ל: וע"ד הרמז פקודי המשכן הם המצות פקודי ה' ישרים. והם מביאין השראת השכינה. לכן נקרא פקודי המשכן משכן העדות. פי' אך בא השראת השכינה ע"י המצות. ע"י שכל מצוה היא קבלת מלכותו ית' שהוא עדות שמשועבדים אנהנו לעשות רצון המקום ב"ה אבינו מלכנו. וע"י העדות זה שבני ישראל מעידין עליו ית'. משרה הקב"ה שכינתו על המצות.

³¹ ראה לדוגמה מה שהביא בספה"ק קדושת יום טוב (פרשת עקב) שכתב וז"ל: והיה עקב תשמעון את המשפטים וגו'. יש לדקדק באומרו תשמעון את המשפטים, הלא מציונו בתורה ג' חילוקים בעיני המצות, עדות, חוקים, ומשפטים, והחוקים המה שאין להם טעם ומשפטים המה שכליים כידוע, ולמה פרט הכתוב ליתן שמירה להמשפטים בלבד ושירי עדות וחוקים אשר גם עליהם יגיע השכר כמו על המשפטים. עוד יש לדקדק באומרו ושמרתם ועשיתם אותם, הלא כבר אמר תשמעון. גם יש לדקדק באומרו ושמר ה' אלהיך לך וגו', תיבת ל'ך למען לי. והנ"ל, על פי מ"ש מהר"י אלבו בספר העקרים מאמר ג' פרק כ"ח, שעיקר שלימות הנפש מהמשפטים לא מפני המעשה או הנשמר מלעשותו בלא תעשה, כי שם פאת המחשבה שמשבח שמקיים כן מכח מצות ה' בהם לא מפני ששכלו מחייב כן, כי באמת יש במשפטים גם כן טעמים נעלמים מעין כל ח"י, וענין זה יקשה על האדם לשבר הטבע לכלי להתכוון להנאות כי אם לשם שמים.

ובזה פירש א"א זצוקלה"ה בספרו ייטב לב הפסוק (אחרי ית) אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'; כי אפילו אותן המצות שהשכל מחייב לעשותן עבור שתלוי בהם חיות האדם, כמו גניבה גזילה רציחה וכדומה שהזו קיום העולם שלא לעשותן, אף על פי כן לא יעשה אותם אלא מחמת כי כן חקק וגזר יחידו של עולם הבורא ב"ה וב"ש, וזה אומרו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, דהיינו אותן המשפטים שבהם תלוי חיות האדם, אף על פי כן לא יעשה אותם אלא מחמת אני ה', כי כן גזרת, עכ"ל.

ונ"ל עוד להוסיף תבלין, כי הנה סברא זו לא שייך לומר רק באיש אשר כבר נבר שכלו על החומר ולא יעשה דבר שלא כשורה, באיש אשר אלה לו איכא למיחש שמא יסתנו יצרו לקיים ולשמור המשפטים מצד תיקון המדיני, אכן באיש שחומרנו גובר על שכלו, אז גם אפילו אותן המצות השכליים לא יעשה אותם מצד שכלו שהתחייב בהם, וכו', רק באיש שלבו

מסור בידו ותיקן את עצמו וכאיש גבורתו המשיל הצורה על החומר, ולא יעשה דבר שלא כהתורה המצוה, על זה אכתי איכא למיחש כן פנעותו מן המצות שהם תיקון מדיני יעשה מצד השכל המחייב, ועל זה החול האחרון שלא לעשות המצוה רק עבור צווי הבורא ב"ה וב"ש. וכ"כ המלבי"ם (דברים ו כה, ו טו ז) וז"ל: מצות שללו: חלק המצות שבתורה הנקראים משפטים הם מצות שבין אדם לחברו שהשכל מחייב אותם כמו גניב, גולה, נזקין, וכדומה. אולם יקשה על זה אין יצויר שהיה שלמות נפשי נקל על ידם אחרי שהם משפטים נמוסים לקיום הישבו המדיני, ומה יוסיף שלמות אל הנפש בדיני שור ובורז אבל האמת הוא בזה שהמשפטים בעצמם אם יעשה רק מצד שהשכל מחייבם לשמור הקבוץ המדיני ולתקן המצות בלבד, אז הם רק כמשפטים נמוסים שיטנם לכל עם ועם שאינם רק תיקון הקיבוץ לבד; אבל משפטי התורה צריך לשמור אותם לא מצד שהם נמוסים שכליים רק מצד שהם משפטים אלהיים שהם יתעלה צוה לעשותם. וא"כ מצד זה שעושה אותם מפני צווי השם גם כ"כ מצות שבין אדם למקום נעדות וחוקים ומביאים בזה את האדם לשלמות הניפס כבנות עשייתם כצויו ה' ותורתו הקדושה.

³² דברים ו כ, זוהי שאלת בן החכם כמו שאמרו חז"ל בירושלמי (פסחים פ"ה ה"ד ע"ב),
³³ שם כא.

³⁴ כך מובא בתורת משה לרבינו החת"ם (הגדה של פסח) וז"ל: חכם מה הוא ואמר וכו' רשע מה הוא אומר, ההפרש בין שאלת החכם להרשע כי כללא הוא אעפ"י שצוה לחקור ולדעת פרשי המצות וטעמם אבל לא שהיה זה מעכב ושום שיהיו במעשה המצוה כי נעשה כאשר ציונו ה' אלקינו ולא מפני שכלנו והבנתנו ובשריות לבנו נאמר דין הגנין לנו כי זה הוא אפיקורסת ע"כ החכם אינו שואל בשעת עבודה כלל כי הוא עובד כאשר רואה אבותיו אך שלא בזמנו שואל וחוקר מה העדות והחקים והמשפטים משא"כ הרשע שואל בשעת מעשה מה העבודה "הזאת" דייקא שאתם עוסקין בה עכשיו מה היא לכם ואם יישר בעיניו יעשה ואם לא ייחנה ע"כ הוא כופר בעיקר כי הוא מוציא עצמו מעשיית כלל המצות כ"א מה שיישר עיניו מהמצות יעשה.

וכע"ז כתב גם המלבי"ם (שמות יג ד): חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים, החכם מצא יסוד מוסד שכל מצות התורה צוה ה' אותו והם מצות קיימות לעולמים, אך באשר מצות התורה נחלקות לג' חלקים, שיש מצות שהן עדות על חדוש העולם או ההשגחה ויתר האמונות, ויש מצות מן משפטים לתקן הנהגתו שבין אדם לחברו, ויש מצות שהם חוקים שאין להם טעם, והחכם חוקר ודורש על פרטי המצות מאיהו סוג הם אם הם עדות או חוקים או משפטים, ובכ"ז יאמר אשר צוה ה' אלהינו, שאין שיהיה הם צווי ה', וכו'.

והנה בפ' ואתחנן בתשובת לבן החכם עבדים היינו וגו' ויצונו ה' לשמור את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים ולחיותנו כיום הזה וצדקה תהי לנו כי נשמור לעשות כל החקים האלה כאשר ציונו ר"ל מה שאתה

בנקודה זו נעוץ ההבדל היסודי שבין הבן החכם לרעהו הרשע.

הבן החכם יש לו את הביטול שבמידת החכמה, ולכן מסוגל הוא להתבטל ולעשות אף את הדברים המובנים וההגיוניים, לא בגלל שהוא מבין אותם, אלא רק בגלל שכך ציווה ה', משא"כ הבן הרשע אינו מסוגל לעשות כן³⁵, כמו כל הפילוסופים היוונים שהאמינו רק במה שמשיג השכל³⁶, וזהו קלפית החכמת ויון³⁷.

זהו פירוש מה שכתוב "ומשפטים בל ידעום"³⁸, שהרי הגויים אף את פנימיות המשפטים אינם יודעים, שהרי אף המשפטים בפנימיותם הם "חוקים", וכן מה שכתוב "כי מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת"³⁹.

ואף הדיינים שנצטוו עליהם בני נח, אין זה מצווה שלהם אלא שמצווה על ישראל כשידים על העליונה לדאוג לכך שלא ישנו וישחיתו את סדר העולם על ידי אחד מעצמם מצוותיהם⁴⁰.

מחלק בין החוקים עדות ומשפטים דע כי לא כל חוקים המה כי מה ניתן לה' אם מעידים אנתנו עדותו ועושים משפטים, והכל חוקים המה ורק נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו והכל רק לטוב לנו כהיום הזה.

³⁵ כמובא בספ"ק "באר מים חיים (פר' ברא' פ' כה) וז"ל: "מה העדות וכו' מה העבודה וכו' מה זאת וכו'. והענין הוא כי כל דבר ומצוה הבאה בחוק מאתו יתברך בלתי הבנת שום טעם לה, הכל נלקח ממקום גבוה על גבוה העומד תמיד לשאלה וכו', והמה עומדים תמיד לשאלה ולא לתשובה להשיג סודה, כעין פרה אדומה שנאמר בה (קהלת ז', כ"ג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה, רק אלהים הבין דרכה אלהים שבבינה. וכל חוק וגזירה שאין לה טעם מפורש על שמה נקרא. וכו', ואכן לב חכם לימין כאמור למעלה ששואל ודורש על הענין בדרך שבח ותהלה לומר מה רבו מעשיך ה' ומה נפלאים מעשיך שאין כל בריה יכולה להשיג אפס קצהו מנוגע זויה ומתיקת טעמיה, ומוסיף על ידי זה אהבה ודביקות אל תיברך, ועל כן אומר מה העדות והחוקים והמשפטים וגו' כי מן החוקים הוא למד שבדאי גם בהמשפטים יש בהם סודות כמוסים לאלהינו יתברך והראיה כי אם לא היה נתנית התורה אלא לפי מה ששכלנו משיג למה יש בה חוקים שאין אנו יודעין דבר בהן אלא ודאי כי כולה ממקום גבוה נלקחה שיש בה סודות נעלמים ואין לנו אלא אשר צוה ה' אלהינו אותו נעשה באהבה עוד יותר ויותר כי הם ממקום גבוה מאוד מערך שכלנו, ואנחנו משולחן גבוה קא אינא אשרינו מה טוב חלקינו בזה, אבל לב כסיל הוא לשמאלו והוא הרשע שאינו מאמין בה ובתורתו תורת אמת אשר המה נפלאים מאתנו וסובר שח"ו אין השכלה למעלה מהשכלתו, אומר בדברי רשע מה העבודה הזאת לכם כדברי האומות העולם שמונין את ישראל מה טעם יש בה וסובר שח"ו לא נתן הקב"ה אלה החוקים לישראל רק ליגעם בעבודת עבד לעבוד ולמשא שאין שום טעם בה ומשנה שאינה צריכה כלל ואשר ח"ל הגידו (במדות כהנים הובא ברש"י דל' בפסוק ויקרא כ"ח, ל"ט) על העבוד בו עבודת עבד עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד וכן אמרו (שם בפסוק וישע"ט מ"ג) לא תרדה בו בפרך מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך לו, ולה פה הרשע אומר מה העבודה הזאת לכם כלומר כי כל בחינת מה שעומד לשאלה ואין בו טעם רק חוקה, הוא רק עבודה לכם ליגעכם בעבודת עבד ח"ו, ע"כ.

ישראל בקיימם מצות בחוקה אז תבא להם הישועה בחוקה גם אם אין זכות בידם, על כן הבורא ית"ש זה רצונו שיקיימו ישראל מצות בחוקה דוקא כי רצונו להושיע את ישראל בכל עידן ועידנים וכ"ל, וזהו שתקנו בנוסח ההודאה רצונו היונים הרשעים להעבירם מחוקי רצונך, רצ"ל רצו להעבירם מחוקים אשר הם רצונך יותר מהעדות והמשפטים, כי על ידי החוקים קרובה ישועת ישראל לבא, הבן.

³⁷ כמש"כ בספ"ק "שם משמואל (פר' מקץ תשכ"ה ל"ח): ובזה יש לפרש הא דלהשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. דהנה כ"ק אבי אדומ"ר זצלה"ה דייק מכאן דהיונים היו מתנגדים לחוקים יותר מליתר חלקי התורה, היינו עדות מצוות ומשפטים. והטעם כי היונים היו פילוסופים והעיון לומר שכל מה שאינם משיגים בשכלם איננו אמת כמ"ש הרמב"ן, וע"כ בשאר חלקי התורה שטעמם נגלה לא היו מתנגדים כ"כ, אלא לחלק החוקים שאין הטעם נגלה להם היו מתנגדים ביותר, עכ"ל. ויש להוסיף בזה ולדייק גם בביבית "רצונך". דהנה במדרש (שישיר' פ"ב) תמתי כמו האומותי מה התאומים הללו אם חושש אחד מהן בראשו בחיור מרגיש כך כביכול אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה, עכ"ל. ולפי"ו יש לומר דמה שישיראל נמשכין ולהוסיף לקיים גם את חלקי החוקים אף שאינם יודעין הטעם, מ"מ באשר כך הוא רצונו של מקום והוא ידע מקומה והבין דרכה, ישראל מרגישין מה שהוא ברצונו של הקב"ה כמו תאומים שאחד מרגיש בצערו של חבירו וכביכול מרגיש בצערו של ישראל, כן נמי להיפוך ישראל מרגישין ברצון הקב"ה ומתפעלין ומתרגשים כאלו טעמו והרגישו את מתיקות טעמו של דבר. וע"כ המלאכים נקראים עושי דברו, אבל ישראל נקראים עושי רצונו, היינו שמרגישין את הרצון של הקב"ה אף טרם שבא לכלל דיבור, וזהו הפרוש (ספ"ה מ"ה ע"ב) ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים, שהלב מעצמו אף בלתי ידיעת הטעם נמשך לעשות רצונו של מקום. וע"כ מתיחסים החוקים לבחי' הרצון ית"ש, וזהו להעבירם מחוקי רצונך, שהיונים האחרים אמרו לישראל כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל, והלשון שאין לכם חלק היא היפוך הלשון תאומתי, שאחד מרגיש בצערו וכן ברצונו של חבירו, ע"כ נאמר להעבירם מחוקי רצונך. וממוצא הדברים, שרצו להתגבר עליהם ולהטיל פנם במדרגת בחי' הלב כבישראל שאין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים.

³⁶ כדאיית בספ"ק "בני יששכר (מאמר חדש כסלו סכת - מאמר ד) וז"ל: ומעתה נחזור לענינו, הנה היונים הרשעים הן המה העוסקים בחכמות חיצוניות חכמת יונית הפילוסופיא האחרונה, הן המה אשר הלבישו המצות שבתורה במלבושים זרים והמצאו טעמים זרים למצות התורה בחכמה מזויפת באמרו שכל המצות רק המצאה לאיזה מושכל ואין מן הצורך לעשיה בפועל דידיק כאשר מבואר סברותיהם המזוהמות (בפספוס מעין גניס), והנה לסברותיהם אין לב בתורה שום דבר בחוקה, והמה זאת היא צעת הקליפ' שלא יקיימו ישראל מצות בחוקה, להיות תכלית ישועת

³⁸ תהלים קמו' כ. ועי' במדרש תנחומא (שופטים א): לא עשה כל לכל גוי ומשפטים בל ידעום, והלא אהו"ע נצטוו על הדין, שהוא אחת משבע מצות בני נח, ומהו ומשפטים בל ידעום, אילו דקדוקי הדין.

³⁹ בדברים ד' ת.

⁴⁰ ויש ע"ז הרבה ראיות מהרמב"ם ומהגמ' ואין כאן המקום להרחיב בזה, ועי' עוד בדברי רבי הלוי עה"ת לגבי החילוק שבין ישראל לאומות לגבי ז' מצוות אלו.

החסידות הוסיפה והשלימה את שלושה חלקים אלו, באמצעות ציורו של נדבך נוסף, פנימי יותר, והוא חלק ה'חיה', ביטול העצמי, ותחושת התלות בהש"ת המתגלה באמצעות המצווה, בשעה שהיא נעשית בצורתה הראויה. על מנת לבאר עניין זה עלינו להקדים הקדמה קצרה.

'תר"ך עמודי אור' שב'כתר'

הראשונה שבעשר הספירות - לפי רוב המקובלים⁴² - היא ספירת ה'כתר'. ה'כתר' מבטא את הרצון והחפץ שבתת-המודע, המכתר ומקיף את התודעה המודעת המחוולקת לשלושת המוחין: חכמה, בינה ודעת, וכדוגמת עצם הגולגולת המקיף וטוסף את המוח⁴³.

ומובא בכתבי הרמ"ק⁴⁴, שרבי נחוניא הקנה היה זה שגילה לראשונה, כי הערך המספרי של המילה 'כתר' עולה שש מאות ועשרים, המספר השווה למנין האורות והאופנים אשר דרכם ניתן להתחבר לספירה זו - לרובד התת-הכרתית שבנשמת האדם, והם נקראים: 'תר"ך עמודי אור'⁴⁵.

עמודים אלו הם הדרך של האדם להתחבר לתת-התודעה שבו, לרמת ה'חיה' שבו, כדוגמת העמוד המחבר בין הקרקע לתקרה⁴⁶.

ואיתא בספרי החסידות⁴⁷, כי על ידי עשיית בני ישראל את החוקי התורה - וקל וחומר כאשר הם מקיימים את ה'משפטים' - בלא טעם ודעת, נסתמים פיהם של כל המקראים, ונתעורר הש"ת להשפיע לנו שפע ללא גבולות - למעלה מטעם ודעת.

חידושה של תורת החסידות

כמו כן, ידוע, כי האדם מורכב משלשה רבדים: נפש, רוח, ונשמה. רובד הנפש היא אותה מערכת אינסטינקטיבית-פיזיולוגית של הגוף הגשמי, רובד הרוח הוא מכלול מידותיהם והרגשותיהם של מיתרי הלב, ורובד הנשמה הוא המחשבה והשכל שבמוח האנושי.

שלימות קיומה של כל אחת ממצוות התורה, היא כאשר האדם מקיימה בכל חלקי נפשו. זאת, באמצעות דקדוק קפדני על כל פרטיה ודקדוקיה של המצווה, כפי שצריך לקיימה בפועל, הרגשות ותחושות של אהבה, יראה, ודיקות פנימית שנשמת המצווה, ומחשבה והעמקה במשמעות ופשרה של המצווה. וכפי שחילק בעל ה'בני יששכר' בספרו 'דרך פקודיך' את כל אחת מן המצוות לשלושה חלקים: חלק המעשה, חלק הדיבור [המבטא את רגשות הלב], וחלק המחשבה.

כת"ר. והמגלה הראשון אל העניין הזה הוא רבי נחוניא בן הקנה בתפלתו הנחמדה וז"ל שם אקראך בשש מאות ועשרים עמודי אור שהם ראש מילולך, שהם תיקון ליום מעלתך, ומהם יתמשך החיות בכל הספירות, ועומדים זה בצד זה כנשמה בתוך הגוף, והם מלאים מבפנים ומבחוץ ובחיצון, יהיה יהיה יהיה, והם נחלקים כדמות זכר ונקיבה, ומתהפכים לתפארת וממלכה בצירוף רום קומתם, ואין לדקותם תכלית, והן חלקים שאינם מתחלקים כלל, ומתנשאים במאמר ומכלל וחשבון, ויצא מעיין השלהבת שהוא עץ אין חקר ואין מספר, מאורה המתעלמת בתוספת החשך המסותרת, והיא המציאות הידוע לכל המשכילים, ב"ג מיני תמורה, שהם גלגלים ונעלמים נונים על הכתר ממש.

⁴⁵ וכן איתא בשער הכוונות, דרושי ראש השנה, דרוש ג, ביאור ענין הכריעות. **ובשער המסוקים** (לפיקוסים כי תשא) וז"ל: **כתב האריז"ל**, כי תר"ך עמודי אור הללו נחלקים לב"פ ש"י אורות, מחצה לחכמה ומחצה לבינה. וכן כתב בספרו **"אמרי יוסף"** (לפיקוסים כי תשא) וז"ל: **וכתבו הארונים שהם נגד תרי"ג מצות זו מצות דרבנן הם תר"כ מצות, וכנגדם תר"כ אותיות בעשרת הברות הראשונות, ושכר כל מצוה הוא חצי עולם, א"כ לתר"ך מצות מגיע ש"י עולמות, והחיד"א בספרו דבש לפי (מערכת הש"י) כי בשם הגאון ר' ליב ז"ל באופן אחר כי תרי"ג מצות דאורייתא זו מצות דרבנן הם תר"כ מצות, ובכל מצוה נברא מלאך הם כת"ר מלאכים וכל מלאך הוא שליש עולם (ענין בחולין פ"א ע"ב), א"כ כת"ר מלאכים הם ר"י עולמות ועל שלישים ותוספת כתובה הוא שליש הם ש"י עולמות ע"ד ועיי"ש, ועל כל פנים הש"י עולמות הם כסוד התרי"ג מצות זו מצות דרבנן.**

⁴⁶ וכמובא בתנאי (אגרת הקודש פרק כט): והנה רצון העליון ב"ה מכונה ונקרא בפי חכמי האמת בשם כתר עליון וכו' תר"ך עמודי אור וכו'. פי' דרך משל כמו שיש עמודים בבית חומה גדול נעבים בארץ וראשם מחובר בכתרה.

⁴¹ כך הביא בספרו **"בני יששכר"** (מאמרי חדש תשרי, מאמר ג, דף תרע"ה, דרוש ב) וז"ל: ועוד אקדים לך את אשר שמעתי בשם כבוד דודי זקני סבא קדישא מוה"ר משולם זושא זלה"ה, בפסוק תקעו בחדש שופר וכו' כי חוק לישראל הוא וכו' [הגלים פ"א ד], הנה נראה שאומר טעם לשופר כי חוק לישראל וכו' ואינו מובן, ואמר הרב הקדוש הנ"ל, כשהש"י רואה כביכול טענות המקטריגים, והוא ית"ש רוצה להושיע את ישראל ולזכותם, והנה הוא ית"ש מלך במשפט יעמיד ארץ, **ושואלים המקטריגים מה טעם יש בדבר להושיע לישראל כיון שאין זכות ח"ו, אזי אומר הש"י כתורה וכמשפט הוא, כיון שישראל מקיימים מצות שהם חוקים בלא טעם, המשפט צדק הוא מדה כנגד מדה לזכותם ולהושיעם מבלי טעם, וז"ש תקעו בחדש שופר וכו' כי חוק לישראל הוא** (חוקה מבלי טעם, והוא הנעשה) משפט לאלקי יעקב (כן הוא המשפט צדק, כיון שמקיימים ישראל בחוקה מבלי טעם, אזי המשפט הוא עיוונו מבלי טעם ה'בן).

⁴² יש שמנו במקום ה'כתר' את ספירת ה'דעת' שהיא חיצונית הכתר.

⁴³ כמובא בספרו **"שם משואל"** (פרשת בשלח, שנת תרע"ח) בזה"ל: **דהנה בטור** (ארח"ס י"ב) כי שלש שבתות הן שבת של מעשה בראשית, שבת של מתן תורה, ושבת של לעתיד. ויש לומר שדבת של מעשה בראשית שנברא העולם בששה ימים נגד שש המדות שבלב, ושבת זו מביאה קדושת הלב שהיא נקראת קידוש מעשים, ושבת של מ"ת מביאה קדושת המוח שמתן תורה הוא לשכל, **ושבת של לעתיד מביאה קדושת הרצון שהוא גבוה יותר מהמוח והוא גולגולת המקיפה על המוח בסוד** (ישעי' ר"ב) הנה ישיכל עבדי ירום ונשא וגבה מאד.

⁴⁴ ראה בספרו **"פרדס רמונים"** (שער ח פרק א) שכתב וז"ל: **ע"ז גלו לנו** חכמינו וקנינו שקבלו מנביאנו היות בספירה זו תר"ך עמודי אור כמנין

דרגת ה'חיה' היא המקום בו נמצא יצר הקיום וצורך ההישרדות האנושי שבתוכי כל אדם, תחושת התלות של האדם בחיי החיים, רצון להתקיים - לשרוד, להיות, הזיקה בין החומר הגשמי-פיזי לנשמה הרוחנית שבו, בין החומר הפיזי לעולם המטאפיזי.

שש מאות ועשרים אורות וזהרורים אלו, נרכשים ונקנים באמצעותם של שש מאות ושלוש עשרה המצוות המזכרים בתורה - תר"ג⁴⁷, ונוספו עליהם עוד שבע מצוות שתיקנו חכמינו זכרונם לברכה⁴⁸.

גן עדן העליון וגן עדן התחתון

ישנם, כידוע, שני גני-עדן, עליון ותחתון. במשנתו של המגיד ממעזריטש ז"ע, מתפרשים שני אלו כשני מיני עונג

הנחווים על ידי האדם, האחד באמצעות הגוף, והשני באמצעות הנשמה⁴⁹.

העונג המושג באמצעות הגוף הוא כאשר האדם מתקדם בתורה ובתפילה, הגוף חש אז התקדמות וצמיחה, התעלות ולבוב, סיפוק עילאי.

לעומת זאת, הנשמה, אינה נהנית מכבישת יעדים והשגת הצלחות. הנשמה מתענגת על עצם היותה תליה בחיי החיים - בהש"ת, על היותה חלק מהאלוקות האינסופית המושלמת, על היותה התגלמות של ההווה העליונה.

על מנת להגיע לגן עדן העליון, לספירת ה'כתר', לדרגת 'חיה', לבחינת 'איין'⁵⁰, על האדם להיתפס באחת מתר"ג המצוות ובאמצעות ביצועה מתוך ביטול מוחלט בבחינת 'עדות' - שהבנה אינה סותרת לביטול⁵¹, הוא מגיע לרמה תת-

עצמו עם תורה ותפלה ובחדוש שמחדש איה רמז בתורה, ומעג את נפשו, וזה נקרא עדן עליון, וכן יש אדם שמתענג את עצמו בתענוגים גשמיים, ומי שהכרתו חזקה ולבו דבק תמיד ברוממות אלהות, לבבו יבין, שצריך לגנות את שני בחינות העדונים האלו, לבלתי יגיע לו שום תענוג הנאה לצורך עצמו, וזהו פירוש גן עדן עליון, היינו שמננה עדונים שמקבל ממדרגות עליונים, אפילו מתורה ותפלה, כוונתו בהם לעשות נחת רוח ליוצא, ולא לעצמו חש ושלום. וגן עדן התחתון, גם כן על דרך האמור, שמננה עדונים שמחש על ממדרגות התחתונים, כגון אכילה ושתיה וכדומה, אינו מתענג את בשרו כמעשה בהמה, כי אם שגיע מזה צד הנאה להבורא יתברך, ולא כאשר נתרבה עתה בדור הזה, רבים הם עמי הארץ המתפרצים ומנשאים את נפשם, אשר גם להם שם בין הגדולים, לומר תורה ומזים וגימטריאות ונוטריקון וכדומה, ומדמה בנפשו שגם הוא יכול להשפיע ולצוות בטוב, ליהנות ממנו עצה היעוצה לעבודת בורא, ובאמת חכמים המה בעיניהם, וחכמת מה להם, כיון שכל עצמו מלא פניות ורמאות ועמידתו בחוף התאוה מושלת עליו.

וראה עוד מה דאיתא בספ"ה **תולדות יעקב יוסף** (פרשת בא, אות ה) בהא לישנא: ובהו יובן מכת בכורות גם כן על דרך זה, ויאמר משה כחצות הלילה, ר"ל בחצות לילה של ירושלים העליון שהוא לעולם י"ב שעות, וכאן במצרים שהיה בקו הנוטה מה השעה כנודע מתכמי התכונה, אם כן כאן הוא סמוך לו או קודם חצות או לאחר חצות, שאז הוא זמן שאני יוצא מרום רקיע [או לא יוצא חמה מנתקת] עד גן עדן התחתון שנקרא גם כן מצרים, שיש לו מצר וגבול שהיא בעולם הזה, נגד גן עדן העליון שאין לו מצר וגבול אין סוף, להשתמש עם צדיקים שבגן עדן בתורתם ותפלתם.

⁵⁰ ראה בספ"ה **אור לשמים** (פרשת שלח) שכתב זול"ק: אנשים, הוא תרין מלות מרכבת י"ש מא"י, כי ידוע שאין הוא בכתר (הח"י רע"ב) יש לו תר"ך אורות (פרדס סי' פ"ג), וז"ל (ישעיה יא' י) והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לגם שמים, כי תר"ך אורות נחלקים בתרין רעין דלא מתפרשין ועולה לכל אחד שש עולמות (לקוטי תורה תבוקן מ).

⁵¹ הביטול או התמימות לבדם עוליים לפעמים לבוא מתוך פתיות ונאיביות, ביטול שכזה אינו רצוי וחיובי, אלא רק כאשר זה מגיע לאחר ההשכלה וההבנה, שהאדם מגיע לרמה תודעתית גבוהה ועמוקה יותר של חוויה עצמית, וכפי שידוע מה שאמר הבעש"ט זיע"א ביחס לאמונה פשוטה: "אחרי כל השגות שהשגתי למעלה בשרשי התורה והמצוות ואחר

ככה ממש עד"מ כתר עליון ב"ה הוא למעלה מבחי' מדרגת החכמה הוא מלשון כותרת שהוא מכתי ומקיף על המוחין שבראש שהם בחי' חב"ד ורצון זה נתלשב בתר"ג מצות התורה וזו מצות דרבנן שרובם ככולם הן מצות מעשיות וגם התלויות בדבור הא קי"ל דעקימת שפתיו הוי מעשה וגם התלויות במחשבה או בלב ריה המצוה ניתנה לאדם הגשמי שבעה"ז דוקא שהוא בעל בחירה להטות לבבו לטוב וכו'. משא"כ הנשמה בלא גוף א"צ לצוהה ע"ז. ונמצא שהמצוה הן עד"מ כמו העמודים נצבים מרום המעלות הוא רצון העליון ב"ה עד הארץ הללו החומריות והן עד"מ כמו העמודים חלולין שמקיפין ומלבישין נשמת האדם או ורוחו או נפשו כשמיקיים המצות ודרך עמודים אלו עולין הנר"ן של עד רום המעלות לצרור בצרור החיים את ה'. פי' להיות צרורות ומלבושות באור הכתר הוא רצון העליון ב"ה וע"י לבוש זה יוכלו לחיות בנועם ה' וצחצוחת שלמעלה ממעלת הכתר והן פנימיות עד"מ.

⁴⁷ כמובא בספ"ה **מגן אברהם** (תת"ח) בה"ל. הענין היא **נודע** שיש תר"ך **אותיות** כהעשרת הדברות שהם כמנין 'כתר', ובספירות **כתר** עליון יש תר"ך אורות נהירין, וכל התורה לכולה כהעשרת הדברות ולכן על ידי עסק התורה יכול האדם לזכות להתר"ך נהירין עילאין, וכמו למשל כשמביאין נר לבית אפל תמלא הבית אורה וכל מה שמרכיב להביא נרות בתרבה האור בבית, כמו כן הוא הענין בצורה התורה הקדושה שנקראת בשם אור כמו שכתוב (משלי ג' כ) כי נר מצוה ותורה אור, אפילו כשהאדם היה עד עתה הולך חשכים ונמשל לבית אפל, כשערבה לבו לקרב לגשת לעבודת השי"ת לעסוק בני מצוה ואור תורה אזי זוכה שתופיע ותזרח עליו אור ה' שבתורה הקדושה, וכל חד וחד לפום דרגא זדילה כמו כן אורח עליו אור התורה, לכן מה שאדם מרבה בעמקות התורה זוכה ליתרון אור ממרומים עד שבכחו לזכות לכל התר"ך אורות נהירין עילאין הצפונים בתהורה הקדושה.

⁴⁸ כמו שכתב בספ"ה **עטרת ישועה** (מועדים, פרשת פרה): וזה זאת חקת התורה, רומז כי יש תר"ך מצוות, תר"ג וזו דרבנן, ועם פרה' אדם"ה עולה במספר א"ש רוח"מ מ"ם ע"פ, ורומז שעל ידי שריפת הפרה יש לנו כח התורה הנקראת עץ חיים, ונתבטלו הדינים ונמשך חיים, שלא יתגברו היסודות זה על זה, רק שהיה להם שלום ואחדות.

⁴⁹ ראה שהיה בשמו בספ"ה **אור המאיר** (בראשית), שמעתי מהרב המגיד זלה"ה, שביאר ענין גן עדן העליון וגן עדן התחתון, כי יש אדם שמעג את

תודעתית, בה הוא חווה את עצמו כחלק התלוי בהש"ת,
ומתענג על כך⁵².

וכך איתא מהבעש"ט ז"ע א':

**"ובזה הנערה באה אל המלך⁵³. ידוע מאמר הבעל שם טוב
קדוש על פסוק ובה הנערה וגו', שקאי על העמוד מגן
עדן התחתון לגן עדן העליון, וזהו על ידי המצוות שהם תר"כ
עמודי אור⁵⁴:"**

**לאור דברים אלו מבאר רבי אברהם המלאך⁵⁵, בנו של המגיד,
את הנאמר במשנה⁵⁶: "שתי גנות זו על גב זו, והירק
בינתים". שתי הגנות מתארים את שתי גני העדן - העליון
והתחתון, כאשר המחבר ביניהם הוא הירק בינתים, כי צבע**

הירוק הינו הגוון הממוצע שבין שני הצבעים הקוטביים, אדום
ולבן - 'חיוור וסומק'⁵⁷.

'עובדא', 'מילולא', 'רעותא'

וכך מובא עוד מהבעש"ט, כי כל מצווה מתחלקת לשלושה:
'עובדא' ו'מילולא' ו'רעותא', שהם: מעשה, דיבור [המבטא
את הרגשות], ורצון, כאשר ה'עובדא' פועלת את לבוש הנשמה
בגן עדן התחתון, כלומר את היכולת של האדם להפיע
ולהתענג מסיפוקים רוחניים, ואילו הביטול והדיקות
הפנימית שבשעת קיום המצווה פועלים את לבוש הנשמה
שבגן עדן העליון. כלומר, שחווית הביטול שאדם חש,
מחברת את נשמתו - את האני הפנימי שלו - לחוש את

כל התענוג מהשגותי, אני מניח את כל ההשגות ומחזיק אני באמונה
פשוטה: איך בין א נער און גלייב".

מאמר זה מובא בספרה"ק יסוד העבודה (חלק ב מכתב ד) וז"ל: ושמעתי
מפי הצדיק ר"נ ז"ע שהבעש"ט אמר לתלמידיו אחרי כל השגות למעלה
שטרשי התורה והמצוות ואחר כל התענוג (השגתי אני מניח את כל השגותי) [לפני
צ"ל השגותי ואני כפי כל השגותי] ומחזיק אני באמונה פשוטה: איך בין א נער און
גלייב". וסיים ראו הלא הבעש"ט ראה מאוד הכל בהשורש, ואפע"כ הניח
כל זה והחזיק ביסוד פשוט האמונה פשוטה, ומר"ה הצדיק ר"מ ז"ע אמר
שעוד פירש הבעש"ט ז"ע, ואם דכתיב פתי ימינו לכל דבר, הלא כתי'
שומר פתאים ה'.

ובענין האמונה פשוטה והאמונה ע"י חקירה ע"פ שיטת הבעש"ט ז"ע א'
יש עוד הרבה להרחיב ולהעמיק, וא"ה יתבאר במועד אחר.

⁵² וראה מש"כ בספרה"ק תורה אור (פרשת חז): אם יתן איש את כל הון ביתו
באהבה בוד יבזו לו, פ"י ביתו הוא בחי' חכ' בחכמה יבנה בית. הון ביתו
הוא פנימיותו כמ"ש בדעת חזדים ימלאו כל הון יקר ונעים והוא בחינת
טעמי התורה והוא בחינת ג"ע העליון ותחתון ואורייתא מחכמה נפקת,
וכו', אבל בחי' אהבה הנ"ל ועמך לאל חפצתי. כו'. שלא ע"מ לקבל פרס
היינו עוה"ב ג"ע העליון וכי' כ"א ועמך להמהות ועצמותו ית' אליו ולא
למדותיו. ואיך יוכל למשך בחי' מהותו ועצמותו. הוא ע"י המצות כי תרי"ג
מצות דאורייתא זו: מצות דרכון הם ת"ך עמודי אור גימט' כתר. שכמו
שהעמוד הוא מלמעלה למטה כמ"כ המצות הם מבחי' גלגלתא בחי' כתר
הממוצע בין מאציל להאציל כי איך יכול למשך ממהותו ועצמותו ית'
למטה הוא ע"י המצות רמ"ח אברין דמלכא וכמ"ש וימינו התבקני כמשל

עוד כתב (פרשת בשלח): כי הנה אנו אומרים א"כ בו דרמ"ח מצות הן רמ"ח
אברים דמלכא והוא כמשל אברים של אדם הנה הנשמה אין יכולים
לאוהרה ולתופסה כלל רק אפע"כ כשנטולין את האדם בידו הימנית או
השמאלית ומושכין אותו ממקום למקום. אזי נמשכה הנשמה ג"כ
ממקום למקום אף שהנשמה בעצמה אין יכולים לאוהרה כלל רק שע"י
שהתלבשות הנשמה היא בהאברים ע"כ נמשכה הנשמה ג"כ ממילא.
וכמ"כ המצות הם אברין דמלכא כמו חסד דרועא ימינא שע"י הצדקה
וחסד שנותנים למטה לעני ממשכי' את עצמותו כביכול ע"י התלבשותו
בבחי' חסד דרועא ימינא וכן גבורה דרועא שמאלא וכמאד"ל איהו גבור
הכובש את יצרו כמו לכבוש איהו תאורו כו' שע"י ממשכים אותו
מלמעלה ג"כ ע"י. גבורה דרועא שמאלא. וכן ת"ת עמודא דאמצעייתא
שהוא בחי' תורה שהוא כמו שנטולין את האדם בכל גופו. וע"י מוליכים
אותו למקום שרוצים כמ"כ ע"י תורה ממשכין את עצמותו כביכול
למטה.

וראה מש"כ שם (פרשת מקו) וז"ל: וזהו אשר קדשנו במצותיו במצותיו
דייקא שהמצות רמ"ח פקודין הן רמ"ח אברין דמלכא כלומר כמו למשל
אבר הגשמי שהוא בטל ומתאחד עם החיות הרוחני השוכן בקרבו כך כל
המצות הם בטלים ומתאחדים באור א"ס ב"ה ממש ובהם ועל ידיהם
נמשך גילוי אור א"ס ב"ה להתלבש בבחי' חכמה וחסד וקדשנו
שבתאעל"ת בעשיית האדם מצות ה' גורם אתעל"ע רוח אייתי רוח
ואמשיך רוח כו'.
⁵³ אסת"ב יג.

⁵⁴ מתוך כתבי מהר"ם מליובאוויץ שנדפס בספר צרור החיים (דף ל"ח ע"ב).

⁵⁵ כמובא בספרה"ק חסד לאברהם (ליקוטים אגדות הש"ס): שתי גנות זו על גב
זו והירק בינתים (ק"ח ע"ב) ובכתבים מורב הקדוש רבי אברהם בהמגיד נ"ע
פירש שתי גנות זו על גב זו, הם הן גן עדן העליון וגן עדן התחתון. והירק
בינתים, העמוד שבין גן עדן התחתון לגן עדן העליון, שיש ב' גוונים, וירק
הוא גוון הממוצע.

⁵⁶ בבא מציעא דף ק"ח ע"ב.

⁵⁷ כמובא בספרה"ק קהלת יעקב (עקר חס): חכמה יש בה שבע גוונים, כמו
שבעה גוונים דעין, גוון אחד גוון המקיף לעין והוא גוון אדום והוא סובב
סביב למדת חכמה, גוון ה"ב ה"ג ה"ד ה"ה ה"ו ה"ז ה"ח ה"ט ה"י ה"כ ה"ל
נמשך קו האמצעי וכו'.

התלות שיש בינו להשי"ת, את הזיקה שבין החומר לרוח, את התקשורת ההדדית שבינו לאלוקים, את מערכת היחסים שבין הגוף הפיזי והמוגדר, לבין אנרגיית הנשמה המופשטת והבלתי מוגבלת.

וכך מביא בעל התולדות יעקב יוסף⁵⁸ בשם רבו הבעל שם טוב זיע"א:

"ובאמת צורך גדול יש לכל אחד מישראל בכל אחד מן שלשה בחינות הנ"ל [=עבודא, מילולא, ורעותא], כי מן מעשה המצוות נעשה לבוש לנשמה בגן עדן התחתון, ומן כוונת המצוות נעשה לבוש לנשמה בגן עדן העליון":

זוהי עבודתנו כאשר אנו מקיימים את מצוות והוראות השי"ת, להתחבר באמצעות עשייתם בתמימות ובביטול

למרות הבנתם, לנקודת החיבור והתלות שבינינו לבין השי"ת, שאינה מתגלה בשכל או ברגש, אלא רק בפעולה פיזית שאין בה שום משמעות⁵⁹, ולהאיר את הנקודה הזו בתוך כל אבריו ופעולותיו הגשמיים - דמ"ח אברין דמלאכ⁶⁰.

זהו פירושו של המושג הנקרא 'תחיית המתים'⁶¹, להחיות את האיברים המתים, ולהזיקק אותם לחיי החיים, לחבר בין גן העדן העליון, לגן עדן התחתון.

ואיתא בספר הקדוש 'מגן אברהם' להמגיד מטריסק זיע"ע⁶², כי כאשר יבוא משיח צדקנו, תתגלה בחינה זו של 'כתר' המתחלק לתר"ף אורות, כולם יתחברו לרצון הפנימי, לתלות הנברא בבורא, כולם יראו איך שכל הבריאה עומדת ותלויה תדיר בחיותו של השי"ת.

⁶⁰ זוה"ק ח"א קע ע"ב, ובעוד הרבה מקומות.

⁶¹ כמובא בספר"ק **יסוד העבודה** (חלק ב' מכתב כד) וז"ל: "וקו ותנא רפי"א אומר זהירות מביאה לזריזות וכו' לתחיית המתים היא האמונה השלמה ששורה עליו עם ראיות שני עיניו השכל האלהי והוא בחי קצת מעין גילוי שכונה עטרת ראש לצדיק כמש"כ בקדושת לוי, והוא תחיית המתים וחי בהם דכתיב וצדיק באמונתו יחיה, אבל היא מדרגה עליונה מאוד, ותחלתה הוא הרשימה וחוקה בתוך פנימיות נפש כל בני ישראל אשר באים משורש נטע נאמנה בני אברהם יצחק ויעקב, וכל התרי"ג פקודין הם להאיר ולגלות בלבם ומוחו וכליותיו את התפשטות האמונה הצפונה עד שתעלה ותתפשט על כל אבריו.

⁶² זה לשון קדשו (יתרו): ואנכי הוא בבינה שהיא בסוד שם אהיה שברביעו בגימי כמנין 'לוח כנל', ואהיה באתב"ש הוא שם הקדוש תצמ"צ שבגימי כמנין 'כתר', שעל ידי הלוחות המתחילים ב'אנכי' נתגלה כתר מלכותו יתברך בעולם, וזה סוד שיש תר"ף אותיות בהלוחות כמנין 'כתר' שעל ידי זה הוא קיום כל העולם, וא"ה בביאת המשיח תתגלה גם כן בחינה זו וכמו שכתוב (רות ד, ז) 'אנכי' אגאל, שבעת הגאולה תתגלה בחינת אנכי שהיא סוד כתר מלכותו יתברך שיהיה התגלות אלהות ומלכותו בכל העולם, וכמו שכתוב (זכריה יד, ט) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא 'יהיה' 'הויה', והוא כמו שאיתא בשם האריז"ל (לקט טס) שאז יהיה השם בסוד 'הויה' ב' פעמים 'יה', וכתוב (ישעיה נא, ז) ותורה מאתי תצא ואיתא במדרש (ויקד"ג א) חידוש תורה מאתי תצא, היינו שהתורה הקדושה תתחדש אז באור הבהיר שבה ותתגלה האור על כל ישראל שיוכל כל אחד ואחד לחדש חידושין דאורייתא וכל ישראל יראו את האור כי טוב שגנו בהתורה הקדושה.

⁵⁸ בספרו 'בן פורת יוסף', בהקדמה דף ח'-ט.

⁵⁹ כאשר האדם חושב בשכלו הוא עסוק בהגדרת ובהגיון, ולכן אינו מחובר להשי"ת, כי השי"ת מופשט בתכלית הפשיטות, וילת מחשבה תפיסה ביה כלל". על מנת לידבק בהשי"ת האדם צריך לסלק את הרגשותיו ומחשבותיו, ולחות את האחדות האלוהית האינסופית כפי שהיא, ללא הגבלה וללא הגדרה. על מנת לצאת מהשכל ומהתחושות, העצה היא להתרכז בפעולה מסוימת שאין בה שום משמעות, ועי"ז להתחבר למופשט, לאין-סוף.

הקדמונים היו עוסקים הרבה בעניין זה, כך גם הבעש"ט זיע"א לימד איך להגיע להפשטה בתפילה.

הבעש"ט זיע"א מלמד את האדם בתפילה לומר את אותיות התפילה כך שיע"ה הגייה החרוזת ונשנית, שמוציא מפיו עוד אות ועוד אות, והוא מתעמק בדבוריו, הוא ככנס יותר ויותר לריכוז המוח, ומחשבותיו המתרוצצות ללא הרף נעצרות ונשקטות, כוח החשיבה שלו פוסק וחדל מלפעול ושורה בכעין תרדימה, ועי"ז מתחיל לפעול אצלו "כוח המדמה" שהוא כוח שלא נמצא בשליטת האדם, ועי"כ האדם מגיע להפשטה (ראה בספר 'ביע שם טוב' עילת כתיבה חזרת ונשנית, כזה שם טוב ח"ב דף י"ז ע"ג, לקוטי אמרים דף ד ע"ד סוף ד"ה אורייתא). בתב"ד זה נקרא "התכוונות" (אינסטינטואליות), ו**בספרי האדמו"ר מפיאצטא זצ"ל** - "השקטה".

בספר **'סולם העלייה לרבי יהודה אבולטאני**, הוא ממדריך להגיע למצב של 'הפשטה' באמצעות כתיבה חוזרת ונשנית, גם **רבי אברהם אבולעפיה** עוסק רבות בעניין זה בספריו: שערי גן עדן, חיי עוה"ב, אור השכל ועוד. את הספר **'אור השכל'** מצטט **רבי חיים יוטאל** בחלק הרביעי של **'שערי קדושה'** (כל הנכתב כאן הוא על פי הספר הנפלא 'אור שבעת הימים - שיעורי כ"ק האדמו"ר מאקאמורא שליט"א (בית שמש) על ספר בעש"ט).